

K pojmům privativní a kumulativní novace

Jiří Handlar*

I. ÚVOD

Tento příspěvek je věnován problematice pojmů kumulativní novace a privativní novace, kterými jsou v současné civilní teorii pravidelně označovány určité typy dohod působících změnu či zánik závazku.

Pojem novace byl podrobně teoreticky rozpracován již předválečnou právní vědou, která vycházela z tehdejší normativní úpravy obsažené v obecném zákoníku občanském, v současné době patří pojem kumulativní a privativní novace mezi tradiční základní pojmy nauky o dohodách o změně či zániku závazků.

Již v úvodu tohoto příspěvku je třeba předeslat, že jakkoli patří oba uvedené pojmy do tradiční právní terminologie závazkového práva, jejich vymezení skrývá nejedno teoretické úskalí, zejména kumulativní novaci lze v současné době považovat za velmi nejasný právní pojem.

Cílem tohoto příspěvku je provést analýzu pojmů kumulativní a privativní novace, poukázat na některé základní teoretické problémy spojené s vymezením těchto pojmů, a v neposlední řadě i pokusit se uvést správný pohled na danou problematiku.¹

II. NOVACE Z POHLEDU SOUČASNÉ CIVILNÍ TEORIE

Mezi základní pojmy nauky o dohodách o změně či zániku závazku patří pojem novace. Právní teorie civilního práva v současné době rozděluje novace do dvou skupin, na novace kumulativní, jimiž jsou doho-

dy působící určitým způsobem změny závazků či závazkových vztahů, a dále na novace privativní, kterými rozumí dohody působící zánik závazku či závazkového vztahu tím způsobem, že jej nahradí závazkem či závazkovým vztahem novým. Privativní novace bývá odlišována od jiných typů dohod působících zánik závazku, zejména od dohody o zrušení závazku (§ 572 odst. 2 o. z.), nebo dohody o prominutí dluhu či vzdání se práva (§ 574 o. z.), které jenom ruší existující závazek, popř. pohledávku, aniž by zakládaly závazek nový.

V případě **privativní novace** se civilní teorie v zásadě shoduje na tom, že se jedná o dohodu mezi dlužníkem a věřitelem, kterou se dosavadní závazek ruší a nahrazuje závazkem novým, při vlastním vymezení pojmu privativní novace a jejích předpokladů se jednotlivé prameny odlišují spíše v detailech, nutno je však zmínit, že někteří civilisté bez bližšího odůvodnění dodávají, že nový závazek zakládáný novací má, resp. musí mít jiný předmět plnění (k tomu dále).²

V případě **kumulativní novace** je situace podstatně složitější. Přesto, že současná civilní teorie nespojuje s pojmem kumulativní novace prakticky žádné teoretické problémy, a jednotliví autoři, kteří se kumulativní novací zabývají, nepřipouštějí na toto téma žádné teoretické diskuse, ve skutečnosti věc není ani zdaleka tak jednoduchá. Dovolují si tvrdit, že pojem kumulativní novace není v současné civilní teorii jasně vymezen, nelze však dokonce ani hovořit o nějakém teoretickém základu či teoretické koncepci tohoto pojmu.

Pokud nahlédneme do základních teoretických pramenů závazkového práva, zjistíme, že vymezení poj-

* JUDr. Jiří Handlar, advokátní kancelář Muzikář, Odehnal, Brno

¹ V dalším textu příspěvku je pojem závazek používán v jeho užším smyslu, tedy k označení závazkové povinnosti, proto i pod pojmem zánik (či změna) závazku je třeba rozumět případy, kdy zaniká určitá závazková povinnost (a jí korespondující pohledávka). Na případné použití pojmu závazek ve smyslu závazkového vztahu bude v dalším textu upozorněno, pokud to nevyplývá přímo z kontextu jeho použití.

² Srov. např. ŠVESTKA J. in. KNAPPOVÁ M., ŠVESTKA J. A KOL. Občanské právo hmotné. Svazek II. 2. vydání: Praha. CODEX Bohemia, 1998, str. 143, HURDÍK J. in. HOLUB J. A KOL. Občanský zákoník. Komentář. 2. svazek: Praha. Linde, a.s., 2002, str. 858.

mu kumulativní novace zůstává na velmi obecné úrovni, současná civilní teorie prakticky postrádá jakoukoli hlubší analýzu či vůbec hlubší zamyšlení nad podstatou tohoto pojmu. Podat na tomto místě výčet typických definic pojmu kumulativní novace prakticky nelze, protože – ač jsou vymezení kumulativní novace v pojetí jednotlivých autorů mnohdy podobná – každé je trochu jiné. Obecná shoda panuje v zásadě pouze v závěru, že kumulativní novace je dohoda, která působí určitým způsobem změnu v obsahu závazků, naproti tomu není jasno v otázce základního významu, a to v otázce, co a jakým způsobem kumulativní novace ve skutečnosti mění, zda jde o změnu obsahu závazkové povinnosti, anebo o změnu obsahu závazkového vztahu, ke které dochází založením nové povinnosti v rámci existujícího závazkového vztahu – uvedené následky jsou obvykle bez hlubší systematiky směřovány či zaměňovány.³

Z mnoha příkladů vymezení pojmu kumulativní novace lze uvést např. pojetí K. Eliáše, který uvádí, že „kumulativní novace mění původní závazek v dohodnutém rozsahu: právní důvod původního závazku trvá a k němu kumulativně přistupuje další právní důvod, opírající se o smlouvu o novaci. ... Typická funkce kumulativní novace spočívá v *utvrzení* dosavadního závazku; proto pro ni starší nauka synonymicky používala termínu *platební slib*“, o něco později však „pokud nový závazek obtožní vedle závazku dosavadního, nepokládá se dosavadní závazek za zaniklý. Pak se jedná o případ tzv. kumulativní novace.“⁴

Ještě méně jasné je vymezení kumulativní novace v pojetí M. Škárové, podle níž „změna v obsahu závazku se nazývá kumulativní novace ... jde o změnu, která spočívá v *zániku* určitých vzájemných práv a povinností, v jejich *nahrazení nově sjednanými* právy a povinnostmi nebo ve *vzniku dalších* práv a povinností *vedle dosud existujících*.“⁵

K uvedeným příkladům lze přidat další názor, podle něhož kumulativní novaci se původní závazek sám nemění, vzniká nový závazek, ale původní nezaniká.⁶ (všechna zvýraznění kurzívou J.H.)

Pokud bychom měli přece jen zobecnit stávající názory na kumulativní novaci, lze uvést, že kumulativní novace bývá velmi často vymezována v návaznosti na novaci privativní, a to v rámci odlišení těchto pojmů. Zatímco privativní novace je chápána jako dohoda, která působí zánik závazku a jeho nahrazení závazkem novým, kumulativní novace je v tomto

pojetí naopak dohodou, kterou se sjednává mezi stranami nový závazek, který existuje vedle závazku původního a tím rozšiřuje dosavadní obsah závazkového vztahu – správnost této úvahy bývá stvrzena odkazem na ustanovení § 516 odst. 2 o. z., popř. § 571 o. z., ve kterých je uvedena zásada, podle níž dohoda stran, kterou se sjednává nový závazek, nemá privativní účinky, pokud z ní nepochybně nevyplývá opak.

Jindy je kumulativní novace přece jen chápána jako dohoda, kterou se mění existující vzájemná práva a povinnosti stran, toto (svou podstatou jednoznačně odlišné) pojetí však nebývá nijak blíže odůvodněno a prakticky vždy je navíc různým způsobem kombinováno s pojetím výše uvedeným.

Již na tomto místě lze uvést, že pojetí kumulativní novace jako dohody, kterou se sjednává mezi stranami nový závazek, který existuje vedle závazku původního, vyvolává některé zásadní problémy.

Předně je třeba uvést, že dohoda o sjednání nového závazku pochopitelně žádným způsobem nemění dosavadní závazek (závazkovou povinnost), protože zakládá nový závazek a toho stávajícího se vůbec nedotýká.

Takovou dohodu tedy nelze považovat za změnu závazku (ve smyslu závazkové povinnosti), bez problémů však není ani její chápání jako změny závazkového vztahu. Pokud bychom považovali dohodu o sjednání nového závazku za změnu závazkového vztahu, ke které dochází rozšířením stávajících závazků o závazek nově vzniklý, museli bychom mezi dohody o změně závazku nutně počítat i novaci privativní, která jeden závazek ruší, ale nahrazuje ho závazkem jiným, novým, který může jistě existovat i v rámci závazkového vztahu původního a může tedy měnit jeho obsah, museli bychom sem však zařadit i dohodu o zrušení závazku, která sice nový závazek nezakládá, ale ruší závazek existující a tím také mění rozsah dosavadních práv a povinností mezi stranami (mění tedy obsah závazkového vztahu, který je těmito právy a povinnostmi tvořen). Je zřejmé, že pojem změny závazku by částečně splýnul s pojmem vzniku a zániku závazku.

Pojetí kumulativní novace jako dohody, kterou se mění dosavadní závazky, tj. dosavadní povinnosti stran, zatím není nijak blíže rozpracováno, přesto je zřejmé, že i toto pojetí vyvolává některé otázky. Předně je třeba uvést, že není zcela jasné, co taková novace vlastně „kumuluje“, uvedené pojetí kumulativní no-

³ Většina autorů přitom tento základní problém vůbec nebere do úvahy, výjimečné jsou v tomto směru komentáře J. Hurdíka či J. Bejčka, kteří na uvedenou odlišnost výslovně upozorňují, srov. HURDÍK J. in. op. cit. sub. 4, str. 774–775, BEJČEK J. Obchodní závazky: obecná úprava a kupní smlouva. 2. vydání. MÚ Brno, 1994, str. 145.

⁴ ELIÁŠ K. A KOL. Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. Cenné papíry. 1. vydání: Praha. C.H.BECK, 1996, str. 151 a170; také např. J. ŠVESTKA zahrnuje pod pojem kumulativní novace jak dohodu o změně závazkových povinností, tak dohodu o založení nového závazku, srov. ŠVESTKA J. in. op. cit. sub. 3, str. 117 a 143.

⁵ ŠKÁROVÁ M. in. JEHLIČKA O., ŠVESTKA J., ŠKÁROVÁ M. A KOL. občanská zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 748–749.

⁶ HOLUB J., FIALA J., BIČOVSKÝ J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou, 10. vydání. Praha, Linde a.s., 2005, str. 463.

vace také nekoresponduje tradičnímu chápání tohoto pojmu (k tomu viz dále), s ohledem na stav současné teorie i znění zákona je třeba vypořádat se dále zejména s otázkou, jaký je vztah takové dohody k ustanovení § 516 odst. 2 o. z., které pod rubrikou změny obsahu závazku reguluje zjevně případ dohody, kterou se sjednává nový závazek, nikoli však dohodu o změně závazku.

III. HISTORICKÝ VÝVOJ POJMŮ PRIVATIVNÍ A KUMULATIVNÍ NOVACE

Problematika vymezení pojmů privativní a kumulativní novace má své kořeny už v obecném zákoníku občanském a v jeho interpretaci předválečnou civilní teorií. Považuji za velmi instruktivní alespoň ve stručnosti přiblížit historický vývoj těchto pojmů, a to jak z hlediska jejich zákonné úpravy, tak z hlediska jejich chápání občanskoprávní teorií.

a) NOVACE PODLE O. Z. O.

Obecný zákoník občanský č. 946/1811 ř. z. upravoval novaci v druhé hlavě III. dílu v části nazvané „O změně práv a závazků“. V ustanovení § 1375 bylo vyjádřeno obecné pravidlo, že „věřitel a dlužník mají na vůli měniti svoje obaplná práva a závazky, kterými mohou nakládati.“ Jako jeden ze způsobů změny závazků (vedle narovnání, cesse, poukázky a převzetí dluhu) upravoval zákoník také novaci.

Podle § 1376 a § 1377 o. z. o. platilo, že „změna bez přistoupení třetí osoby nastává, když se změni právní důvod nebo hlavní předmět pohledávky; když tedy starý závazek přejde v nový. Taková změna sluje smlouva o obnovu (novace). Touto smlouvou zaniká dřívější hlavní závazek a zároveň se počíná nový.“ Základní význam mělo ustanovení § 1379, podle něhož „zevrubnější podmínky kde, kdy a jak se má splniti závazek, který tu již je, a jinaká vedlejší ustanovení, jimiž co do věci hlavní nebo co do

právního důvodu nenastává změna, nesluší pokládati za smlouvu o obnovu, stejně jako pouhé vydání nového dluhopisu nebo jiné sem náležející listiny. ... Vzejde-li pochybnost, nebud' starý závazek pokládán za zrušený, pokud ještě může obstáti s novým.“

Předválečná civilní teorie považovala novaci za smlouvu mezi dlužníkem a věřitelem, již se zrušuje dosavadní závazek a na místo tohoto zrušeného zá-

vazku zřizuje se závazek nový, který se některým podstatným znakem liší od starého, z hlediska obsahu závazku se nová obligace mohla lišit od té původní změnou důvodu nebo změnou předmětu.⁷ Novace podle § 1376 o. z. o. byla jednotně chápána jako způsob zániku závazků, Krčmář používá pojem „privativní novace“, Sedláček hovoří pouze o „novaci“.

Pojem kumulativní novace podrobil hlubší analýze zejména J. Krčmář. Podle Krčmáře kumulativní novaci či platebním slibem nazýváme utvrzení dosavadní obligace zřízením nové obligace mezi dosavadním věřitelem a dlužníkem nesoucí se k témuž plnění. Nová obligace může být kauzální (např. tzv. smlouva uznávací), či abstraktní (např. vystavení směnky na existující dluh). Důsledkem kumulativní novace je, že dosavadní obligace trvá dále a věřitel, žádá-li splnění obligace, může se domáhat původního skutkového základu. Kumulativní novace má funkci utvrzující, která spočívá v tom, že se kumulativní novaci zakládá obligace akcesorická a věřitel tak není nucen „sáhnouti zpět ke skutkovému základu původnímu (snad spleťtému), může žádati splnění opíraje se o tuto obligaci akcesorickou“.⁸

V rámci postoje předválečné civilní teorie k pojmu novace je třeba dále poukázat na kritiku systematického zařazení právní úpravy novace do části zákona upravující změny práv a závazků, novace nebyla předválečnou teorií nikdy chápána jako změna závazků, a to ani v případě novace kumulativní. Jak píše Krčmář, novace nezpůsobuje změny obligacího poměru, nýbrž působí buď jeho zrušení (novace privativní), nebo se dosavadního závazku vůbec nedotkne (tzv. novace kumulativní).⁹

Konečně je třeba uvést, že předválečná teorie s odkazem na smluvní volnost připouštěla dohodu stran, kterou se mění obsah závazku (§ 1375 a § 1379 o. z. o.), taková dohoda však nebyla vůbec považována za novaci.¹⁰

b) NOVACE PODLE OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU Č. 141/1950 SB.

Občanský zákoník č. 141/1950 Sb. upravoval novaci v rámci hlavy patnácté v ustanoveních § 318 až § 320, která pojednávala o zániku závazků. Novaci zákon vymezil jako dohodu věřitele a dlužníka, kterou původní závazek zaniká tím, že se nahradí závazkem jiným.

Podstatou smlouvy podle § 318 o. z. z roku 1950, kterou teorie považovala za privativní novaci, byla vů-

⁷ SEDLÁČEK J. in. SEDLÁČEK J., ROUČEK F. A KOL. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl V. 1. vydání. Praha: V. Linhart, 1936, str. 77, KRČMÁŘ J. Právo obligační. Praha, Spolek československých právníků „Všehrd“, 1926, str. 107.

⁸ KRČMÁŘ J. in. op. cit. sub. 7, str. 108–109.

⁹ KRČMÁŘ J. in. op. cit. sub. 7, str. 106–107.

¹⁰ SEDLÁČEK J. in. op. cit. sub. 7, str. 76, KRČMÁŘ J. in. op. cit. sub. 7, str. 74.

le stran směřující ke zrušení dosavadního a ke zřízení nového závazku, který původní závazek nahrazuje. Takový úmysl musel být nepochybný, v případě pochybností platilo pravidlo, že nový závazek původní závazek nenahrazuje a původní závazek se nepokládá za zrušený. Teorie dovozovala, že nový závazek se může od závazku původního odlišovat po různých stránkách, především co do zavazovacího důvodu, předmětu plnění, osoby věřitele či osoby dlužníka, anebo co do jiného prvku závazkového vztahu, zejména co do obsahu.¹¹

Dohoda jako důvod změny závazku v tehdejší občanském zákoníku upravena nebyla, taková dohoda byla připouštěna s tím, že výslovná zákonná úprava zde není třeba, neboť lze vystačit se všeobecnými ustanoveními o závazkových smlouvách (§ 213 an. o. z. z roku 1950).¹²

Kumulativní novace jako pojem v civilní teorii vymezena nebyla, teorie hovořila o kumulativní novaci jako o dohodě, kterou se zřizuje nový závazek, který může obstát vedle závazku původního, jindy jako o dohodě, kterou se závazek zajišťuje, za kumulativní novaci však bylo považováno např. i uznání dluhu.¹³

c) NOVACE PODLE OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU Č. 40/1964 SB.

Současný občanský zákoník ve svém původním znění obsahoval v hlavě sedmé pojednávající o zániku práv a povinností ustanovení § 90, podle něhož platilo, že pokud dlužník s věřitelem dohodne, že mu místo toho, co byl povinen plnit, poskytne plnění jiné, původní dluh zanikne.

Tehdejší civilní teorie považovala tuto dohodu za privativní novaci, kterou se ruší práva a povinnosti z původního závazku, přičemž namísto tohoto závazku se zřizuje závazek nový. Mezi náležitosti privativní novace byl řazen požadavek na jiný předmět plnění u nově zakládaného závazku. K tomu bylo dodáváno, že pokud směřuje vůle účastníků k tomu, aby vedle nového závazku (resp. jeho části) obstál i starý závazek, jde o tzv. kumulativní novaci. Takovou dohodu sice zákon neupravoval, teorie však připouštěla její uzavření podle § 51 o. z. nepojmenovaných smlouvách.¹⁴

Situace se radikálně změnila počátkem devadesátých let, kdy byla zákonem č. 509/1991 Sb. provedena tzv. velká novela občanského zákoníku, která v rámci rozsáhlých koncepčních změn přinesla i zcela novou úpravu problematiky změn a zániku závazků. Dohoda stran je nyní upravena samostatně jako důvod změny závazků (§ 516 o. z.) a jako důvod zániku závazků (§ 570 až § 574 o. z.).

Současný stav teoretického zpracování pojmů privativní a kumulativní novace již byl popsán výše, na tomto místě lze stručně zopakovat, že za privativní novaci současná civilní teorie považuje jednotně dohodu mezi dlužníkem a věřitelem, kterou se dosavadní závazek ruší a nahrazuje závazkem novým (§ 570 o. z.), vymezení předpokladů privativní novace však zcela jednoznačné není.

Naproti tomu pojem kumulativní novace v současné civilní teorii není jasně vymezen, obecná shoda panuje v zásadě pouze v závěru, že kumulativní novace je dohoda, která působí určitým způsobem změnu v obsahu závazků (§ 516 o. z.), nejasnost však panuje v otázce, zda se jedná o změnu obsahu závazkových povinností či změnu obsahu závazkových vztahů. Obecně lze uvést, že v současné teorii bývá kumulativní novace chápána někdy jako dohoda, kterou se sjednává mezi stranami nový závazek, který existuje vedle závazku původního a tím rozšiřuje dosavadní obsah závazkového vztahu, jindy jako dohoda, kterou se mění existující vzájemná práva a povinnosti stran, obě pojetí přitom bývají pravidelně různým způsobem kombinována.

d) SHRNUTÍ

Pojem privativní novace se zdá být jasný do té míry, že se jedná o dohodu mezi dlužníkem a věřitelem (tedy dohodu stran závazkového vztahu), která působí zánik závazku tím způsobem, že jej nahrazuje závazkem novým. Na této základní charakteristice privativní novace se shoduje předválečná, poválečná i současná civilní teorie.

Jinou otázkou, která nedílně souvisí s pojmem privativní novace, je existence dalších požadavků, které se vztahují k nově zakládanému závazku. Předválečná teorie, která vycházela ze zákonné úpravy obecného zákoníku občanského, hovořila o tom, že nový závazek se má lišit některým podstatným znakem od závazku původního, a to zejména změnou důvodu nebo změnou předmětu. Po přijetí občanského zákoníku z r. 1964 teorie požadovala – v souladu s výslovným zněním zákona – aby předmětem nového závazku bylo jiné plnění, v současné době (opět zřejmě v souvislosti se změnou právní úpravy) většina pramenů od tohoto požadavku ustoupila, resp. výslovně takový požadavek nestanoví.

Pojem kumulativní novace naproti tomu příliš jasný není. Náš přehled vývoje názorů na tento pojem ukazuje, že jediný závěr, na kterém se současná teorie

¹¹ KNAPP V A KOL. Učebnice občanského a rodinného práva. II. svazek. Bratislava, 1954, str. 349–350.

¹² Op. cit. sub. 11, str. 314.

¹³ Op. cit. sub. 11, str. 350. V. Knapp v této době výslovně rozlišoval tři druhy novací, a to novaci privativní (působící zánik závazku), novaci kumulativní (působící zajištění existujícího závazku, např. uznání dluhu) a novaci působící změnu v obsahu závazku, srov. KNAPP V. Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku. Praha: NSČAV, 1955, str. 19.

¹⁴ ČEŠKA Z. A KOL. Občanský zákoník, Komentář. Díl I. Praha, PANORAMA, 1987, str. 290–291.

prakticky bez výjimek shoduje, totiž že kumulativní novace je dohoda působící změnu závazku, je v úplném rozporu s pojetím kumulativní novace, které zformulovala předválečná civilistika, jež dospěla k jednoznačnému závěru, že kumulativní novace není dohodou působící změnu závazku, ale dohodou, která tento závazek utvrzuje tím, že zakládá novou akcesorickou obligaci. Je zřejmé, že pojem kumulativní novace užívaný v současné teorii již zcela opustil svůj původní obsah, který mu přiřadila právní teorie předválečná (která jej ovšem na rozdíl od té dnešní podrobněji teoreticky rozpracovala).

IV. DOHODA O ZMĚNĚ ZÁVAZKU PODLE § 516 O. Z.

Pojem kumulativní novace bývá obvykle spojován s ustanovením § 516 o. z., které je systematicky zařazeno do oddílu, který upravuje změny v obsahu závazků.

Podle ustanovení § 516 odst. 1 o. z. platí, že účastníci mohou změnit dohodou vzájemná práva a povinnosti. Citované ustanovení hovoří výslovně o změně samotných závazkových povinností (nikoli tedy závazkových vztahů), z čehož lze dovodit, že **dohoda o změně závazku podle § 516 odst. 1 o. z. se vztahuje na změnu obsahu závazkových povinností.**

Z hlediska předmětu dohody o změně závazku je třeba vyjít z poznatku, že každý závazek (závazková povinnost) je co do obsahu určen prostřednictvím přímého a nepřímého předmětu plnění a dalších skutečností, které toto plnění blíže charakterizují, jako je zejm. čas, místo, popř. i jakost plnění. Dohoda o změně obsahu závazku podle § 516 odst. 1 o. z. se podle mého názoru může vztahovat na kterýkoli prvek obsahu závazkové povinnosti, dohodou o změně obsahu závazku mohou strany měnit dle svého uvážení přímý i nepřímý předmět plnění, stejně tak mohou měnit čas, místo i jakost plnění, mohou však změnit i několik takových obsahových prvků současně. Takové pojetí dohody o změně obsahu závazku odpovídá zásadě autonomie vůle, resp. zásadě smluvní volnosti, jakožto základní zásadě závazkového práva, a je plně v souladu s ustanovením § 516 odst. 1 o. z., které žádným způsobem neomezuje možnost stran disponovat obsahem vzájemných závazků.

Od dohody o změně obsahu závazku podle § 516 o. z. je třeba důsledně odlišovat dohodu stran, která mezi stranami zakládá novou závazkovou povinnost.

Strany závazkového vztahu mohou za trvání takového vztahu uzavřít dohodu, kterou mezi sebou založí novou závazkovou povinnost, taková nová povinnost přitom může podle okolností existovat jako součást původního závazkového vztahu, nebo může být součástí jiného závazkového vztahu, nová povinnost může

podle okolností s původní povinností věcně či funkčně souviset (např. nová povinnost vznikající při zajištění závazků), stejně tak s ní nemusí mít souvislost žádnou (např. povinnost mlčenlivosti sjednaná vedle původních závazkových povinností).

Pro naše účely je nutno výslovně zmínit zvláštní případ dohody, kterou se zakládá nový závazek se zřetelem k závazku původnímu, a to dohodu o placení prostřednictvím směnky (či šeku, akreditivu) podle § 334 obch. z. V tomto případě, strany dohodnou, že určitá povinnost (nejčastěji platební), bude uspokojena prostřednictvím směnky, tedy tím, že bude zapláceno tak, že bude věřiteli proplacena směnka. V tomto případě směnka nenahrazuje původní závazek, na jeho existenci ani na jeho obsahu se vystavením směnky nic nemění. Věřiteli pak svědčí vedle sebe dva důvody, původní závazek obecně právní povahy a závazek směnečný, přitom platí, že dokud není směnka uhrazena, existují tyto závazky vedle sebe. Podstatou dohody v tomto případě je, že účastníci upouštějí od plnění podle obecně právního závazkového vztahu a orientují se na směnku. Úhradou směnky zaniká směnečný závazek i závazek obecně právní povahy.¹⁵

Ke všem výše uvedeným dohodám zakládajícím novou závazkovou povinnost lze uvést, že tyto dohody nejsou dohodami o změně závazkových povinností, a budou se proto řídit zásadně právní úpravou vzniku závazků (nikoli tedy úpravou změn či zániku závazků).

Z hlediska problematiky změn závazků je třeba zopakovat, že dohoda o sjednání nového závazku v rámci existujícího závazkového vztahu žádným způsobem nemění dosavadní závazkové povinnosti, protože zakládá nový závazek a stávajících závazků se vůbec nedotýká. Takovou dohodu tedy nelze považovat za dohodu o změně závazku, nelze ji však patrně považovat ani za dohodu o změně závazkového vztahu. Argumentem je zde skutečnost, že pokud bychom považovali dohodu o sjednání nového závazku za změnu závazkového vztahu, ke které dochází rozšířením stávajících závazků o závazek nově vzniklý, museli bychom mezi dohody o změně závazku nutně počítat i veškeré dohody, které dosavadní závazky ruší, neboť i tyto dohody mění rozsah dosavadních práv a povinností mezi stranami (a mění i obsah závazkového vztahu, který je těmito právy a povinnostmi tvořen).

Z hlediska dohod zakládajících novou závazkovou povinnost je třeba konečně uvést důležitý závěr, že **na všechny tyto dohody se podle mého názoru vztahuje ustanovení § 516 odst. 2 o. z., podle něhož platí, že pokud z dohody nepochybně nevyplývá, že sjednáním nového závazku má dosavadní závazek zaniknout, vzniká nový závazek vedle dosavadního závazku, jsou-li pro jeho vznik splněny zákonem požadované náležitosti.**

Uvedené ustanovení, které výslovně hovoří o závaz-

¹⁵ KOVAŘÍK Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 54.

ku, který je dohodou nově zakládán, a závazku dosavadním, podle mého názoru nemá žádný jiný než interpretační význam, a stanoví pravidlo, že v pochybnostech smlouva o zřízení nového závazku nemá privativní účinky ve vztahu k závazku dosavadnímu. Toto pravidlo se pak uplatní ve všech případech, kdy se dohodou stran zakládá nová závazková povinnost bez ohledu na to, zda nová povinnost má nějaký vztah k povinnosti původní. Ve všech případech se má zkrátka za to, že obě povinnosti existují vedle sebe, pokud z dohody samotné jednoznačně nevyplývá, že sjednáním nového závazku má dosavadní závazek zaniknout.

Z hlediska možností považovat dohodu stran o změně obsahu závazku podle § 516 odst. 1 o. z. za kumulativní novaci lze uvést, že tato dohoda nekumuluje práva či povinnosti mezi subjekty závazkového vztahu (jediné, co tato dohoda „kumuluje“, jsou právní důvody změněného závazku, jehož obsah se nadále zakládá na dohodě o vzniku závazku a dohodě o jeho změně, taková „kumulace“ je však charakteristická pro všechny právní důvody změny závazku, tedy např. i pro dohodu o postoupení pohledávky či dohodu o převzetí dluhu atd.).

Současně je třeba uvést, že chápání dohody podle § 516 odst. 1 o. z. jako kumulativní novace neodpovídá tradičnímu (či přesněji dřívějšímu) chápání pojmu kumulativní novace, které ani v dnešní době neztratilo zcela své opodstatnění.

V této souvislosti je třeba poukázat na již zmínovanou dohodu podle § 334 obch. z. Tato dohoda má nejbliže k tzv. kumulativní novaci, jak ji chápala předválečná občanskoprávní teorie, nejedná se však o stejný pojem, základní odlišnost od tehdejší koncepce kumulativní novace lze spatřovat v tom, že věřitel si v případě dohody podle § 334 obch. z. nemůže vybrat důvod, který proti dlužníkovi uplatní, ale je povinen uplatit proti dlužníkovi směnku, splnění závazku ze smlouvy může požadovat jen tehdy, když nemůže dosáhnout jeho splnění ze směnky.

Osobně se domnívám, že opuštění pojmu kumulativní novace v jeho současném významu jako dohody působící změnu závazku a jeho nahrazení jednoduchým a jasným pojmem **dohoda o změně závazku**, popř. novace působící změnu závazku by bylo ku prospěchu věci, neboť by napomohlo vyjasnit skutečnou podstatu dohody podle § 516 o. z. a odstranit z interpretace tohoto ustanovení řadu existujících nepřesností a nedorozumění.

K pojmu kumulativní novace je třeba uvést, že za **kumulativní novaci** by bylo zřejmě možno považovat některé z případů dohod stran, které zakládají nový závazek, který je v určité funkční vazbě se závazkem

původním, např. některé zajišťovací dohody či dohodu podle § 334 obch. z. Takové dohody však tvoří pouze část širší skupiny dohod, kterými strany mezi sebou zakládají novou závazkovou povinnost, skutečné pojmové vymezení kumulativní novace by proto vyžadovalo nalezení kriteria, které by dostatečně vymezovalo podskupinu kumulativních novací a věcně ji odlišovalo od ostatních dohod tohoto typu. V každém případě platí, že v současné době i takové pojetí kumulativní novace zůstává blíže neodůvodněno a stojí spíše na tradičním významu tohoto pojmu než na skutečném teoretickém základě.¹⁶

V. DOHODA O ZÁNÍKU ZÁVAZKU PODLE § 570 O. Z.

Podle § 570 o. z. platí, že pokud se dohodne věřitel s dlužníkem, že se dosavadní závazek nahrazuje závazkem novým, dosavadní závazek zaniká a dlužník je povinen plnit závazek nový. Taková dohoda se tradičně nazývá privativní novace.

Podstata privativní novace spočívá v tom, že strana ruší původní závazek tím způsobem, že jej nahrazuje závazkem novým. Vůle stran při privativní novaci tedy musí směřovat jednak ke zrušení původního závazku, jednak (a současně) ke zřízení závazku nového, který závazek původní nahradí. Tento charakteristický rys privativní novace určuje její dvě základní části – privativní novace v sobě spojuje prvek zrušení původního závazku a prvek založení závazku nového, lze říci, že privativní novace má vždy jednak privativní účinky (ruší existující závazek), jednak účinky obligační (zakládá závazek jiný).¹⁷

Velmi významným problémem spojeným s pojmem privativní novace je otázka, zda a jakým způsobem se musí závazek novaci nově zakládán lišit od závazku původního. Jak již bylo uvedeno výše, předválečná teorie, která vycházela ze zákonné úpravy obecného zákoníku občanského, hovořila o tom, že nový závazek se má lišit některým podstatným znakem od závazku původního, a to zejména změnou důvodu nebo změnou hlavního předmětu, občanský zákoník č. 141/1950 Sb. v tomto smyslu žádné požadavky na privativní novaci nestanovil, naproti tomu současný občanský zákoník ve znění účinném do 31. 12. 1991 upravoval jako způsob zániku závazků dohodu o jiném plnění (§ 90). Tehdejší civilní teorie potom považovala tuto dohodu za privativní novaci a v souladu se zákonnou úpravou žádala, aby nově zakládán závazek měl jiný předmět plnění závazek dosavadní.

Současná platná právní úprava § 570 o. z. nestá-

¹⁶ Osobně se domnívám, že je vhodnější zkoumat jako celek skupinu dohod, kterými strany mezi sebou zakládají nový závazek, a nevidím žádný teoretický ani praktický důvod, proč v jejím rámci odlišovat podskupinu kumulativních novací.

¹⁷ Starší literatura hovořila o soluční a obligační části privativní novace, srov. SEDLÁČEK J. Obligační právo. Brno, Československý akademický spolek „Právník“, 1933, str. 225.

noví žádné další požadavky ve vztahu k nově zakládanému závazku. Podle mého názoru je taková právní úprava privativní novace plně v souladu se zásadou smluvní svobody subjektů závazkového práva, je třeba hodnotit velmi pozitivně, že právní úprava neztěžuje realizaci subjektivních zájmů a cílů v oblasti závazkového práva ani stanovením zákonných překážek při sjednávání nového závazku zakládaného privativní novací, ani jejich (vždy do značné míry nejistou) interpretací.

Za této situace nezbyvá než uzavřít, že strany mají plně ve své dispozici, v jakém rozsahu se bude nový závazek lišit od závazku původního, není vyloučeno ani sjednání nového závazku se shodným předmětem plnění se závazkem původním. V literatuře stále přetrvávající názory o nutnosti sjednat jiný předmět plnění u závazku nově zakládaného privativní novací nelze uznat za správné, neboť nerespektují zásadu autonomie vůle stran závazkového vztahu a v současné době ani nemají oporu v zákonné úpravě.

Dohoda stran podle § 570 o. z., kterou se dosavadní závazek nahrazuje závazkem novým, se tradičně nazývá privativní novace, tento pojem je k označené uvedené dohody plně využitelný i v dnešní době.

VI. ZÁVĚR

Z hlediska pojmu novace, jako pojmu, kterým jsou v občanskoprávní teorii pravidelně označovány určité

typy dohod působících změnu či zánik závazku, lze závěrem konstatovat, že za privativní novaci lze v souladu s tradičním chápáním tohoto pojmu považovat dohodu, která ruší závazkovou povinnost tím, že zakládá povinnost jinou podle § 570 obč. z.

Pojem kumulativní novace naproti tomu zůstává nejasný, současné chápání tohoto pojmu jako dohody o změně obsahu závazku je v úplném rozporu s pojetím kumulativní novace, které zformulovala a rozpracovala předválečná věda civilního práva. V současné době postřádá používání pojmu kumulativní novace ve smyslu dohody působící měnu závazku jakékoli teoretické opodstatnění a přináší nejednu nejasnost či nedorozumění. Za této situace považuji za správné označovat dohodu podle § 516 o. z. jednoznačným a jasným pojmem dohoda o změně závazku, popř. novace působící změnu závazku.

Pojmem kumulativní novace by bylo možno označit některé z dohod, které zakládají mezi stranami nový závazek, který je v určité funkční vazbě se závazkem původním, např. některé zajišťovací dohody či např. dohodu podle § 334 obch. z. Současně je však třeba uvést, že ani takové pojetí kumulativní novace není v současné době blíže odůvodněno a stojí spíše na tradičním významu tohoto pojmu než na skutečném teoretickém základě.